

Historisk deklARATION fyller 60 år

Samtidigt som andra världskriget rasade hölls en serie möten där bildandet av en ny världsorganisation diskuterades. Under krigets slutskede formulerades ett förslag till stadga för den nya organisationen. Mot bakgrund av krigets ohyggligheter, och tack vare ett framgångsrikt lobbyarbete av ett 40-tal icke-statliga organisationer, kom FN-stadgan som antogs i San Francisco i april 1945 att innehålla mycket kraftfulla formuleringar om mänskliga rättigheter.

Mänskliga rättigheter var alltså en central angelägenhet för Förenta Nationerna från organisationens födelse. Men en tydlig definition av begreppen "mänskliga rättigheter" och "grundläggande friheter", som FN-stadgan talade om, saknades. Därför tillsattes en kommission 1946, med Eleanor Roosevelt som ordförande, i syfte att definiera och precisera dessa begrepp. *Kommissionen för mänskliga rättigheter (MRK)* hade bildats.

Två år senare kunde kommissionen presentera ett utkast till regelverk för mänskliga rättigheter. Detta regelverk var *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*. Förklaringen, eller MR-deklARATIONEN som den också kallas, antogs enhälligt av FN:s generalförsamling den 10 december 1948. Idag kan vi konstatera att antagandet av MR-deklARATIONEN var en historisk händelse som lade grunden för skapandet av ett omfattande internationellt system av bestämmelser och mekanismer på MR-området.

MR-deklARATIONEN formulerar i 30 artiklar de grundläggande rättigheter och friheter som tillkommer varje man och kvinna, t ex rätten till liv, frihet och nationalitet, till tanke-, åsikts- och religionsfrihet, till arbete och utbildning och till del-

Ratna Maya Thapa, Nepal, var 20 år när FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs 1948. Nu är hon 80 och har gått i en och en halv timme för att kunna delta i valet i april 2008. Hon visar kortet som ger henne rätt att rösta. Foto: FN/Nayan Tara

aktighet i sitt lands styrelse (se nästa sida). Trots att deklARATIONEN inte är juridiskt bindande har MR-deklARATIONEN genom åren tjänat som ett moraliskt rättesnöre vars betydelse över hela världen knappast kan överskattas. Den är idag översatt till 360 språk och är därmed världens mest översatta dokument.

Efter antagandet av MR-deklARATIONEN 1948 fick MRK nya uppgifter. Under närmare 20 år arbetade kommissionen med att utarbeta internationella bestämmelser (konventioner) för mänskliga rättigheter. Syftet var att skapa dokument som var juridiskt bindande för staterna. Bland de första konventionerna som tillkom var *Konventionen om flyktingars rättsliga ställning* (1951) och *Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, CERD* (1965). De mest omfattande MR-konventionerna som förhandlats fram i FN:s regi är *Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* samt *Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*. Båda antogs 1966 och trädde i kraft 1976. Den allra senaste av FN:s MR-konventioner antogs 2006 och handlar om funktionshindrades rättigheter.

Länder som ansluter sig till en konvention förbinder sig att inlemma reglerna i sin egen lagstiftning och att agera i enlighet med konventionens innehåll. Ett lands anslutning till en FN-konvention sker i två steg. Först *signerar* landet vilket betyder att man tillkännager att man avser att ansluta sig till konventionen. Ett arbete med att se över lagar och regler så att de stämmer med konventionen inleds. När översynen är klar *ratificerar* landet konventionen vilket innebär att den upptas som en del av landets lagstiftning. Länder som har ratificerat en konvention kallas för konventionsstater. Det finns möjlighet att reservera sig mot delar av konventionstexten, något som många länder utnyttjar.

1967 fick MRK i uppdrag av FN:s ekonomiska och sociala råd, ECOSOC, att även börja granska kränkningar av mänskliga rättigheter. För att hantera det nya mandatet började kommissionen omorganisera sitt sätt att arbeta. Specialrapportörer och arbetsgrupper utsågs och icke-statliga organisationer (NGO:s) fick formell deltagarstatus vid kommissionens möten eftersom deras bidrag till den gran-

skaande verksamheten ansågs oundgängliga.

Flera av konventionerna, de så kallade kärnkonventionerna, fick en kommitté av oberoende experter knuten till sig. Kommittéerna granskar regelbundet alla stater som anslutit sig till konventionen i fråga. Staterna får lämna rapporter till kommittéerna som ofta också får ta emot så kallade alternativrapporter eller parallellrapporter sammanställda av icke-statliga organisationer.

Även om MRK:s arbete medförde en rad framsteg för de mänskliga rättigheterna fick kommissionen under 1990-talet alltmer kritik, bl a för att länder som själva systematiskt kränkte mänskliga rättigheter satt som medlemmar i rådet och kunde förhindra ett effektivt arbete. Till slut enades man om att avskaffa MRK och ersätta det med FN:s råd för de mänskliga rättigheterna ("MR-rådet") vilket bildades 2006.

MR-rådet sammanträder i Genève och ska hålla minst tre sessioner per år om sammanlagt minst tio veckor (till skillnad från MRK som endast hade ett möte per år). En viktig nyhet är också att rådet regelbundet kommer att granska MR-situationen i alla världens länder (den så kallade UPR-mekanismen), en process som påbörjats under 2008.

Vid sidan av MR-rådet är *generalforsamlingens tredje utskott* ett viktigt forum inom FN för diskussioner om mänskliga rättigheter. FN:s högste chef i MR-frågor är *högkommissarien för mänskliga rättigheter* som har sitt kontor i Genève. Ny MR-kommissarie från september 2008 är Navanethem Pillay från Sydafrika. MR-kontoret understödjer FN:s MR-mekanismer, ger råd och praktisk hjälp till stater och arbetar på olika sätt för att främja och säkra respekten för de mänskliga rättigheterna (se www.unhcr.ch).

Utanför FN-systemet finns en rad regionala MR-instrument och institutioner. I Europa finns till exempel Europarådet med Europadomstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg.

WEBBTIPS:

www.fn.se/mr
www.manskligarattigheter.gov.se
www.humanrights.se
www.knowyourrights2008.org

Människans rättigheter

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, "MR-deklarationen", antogs vid FN:s generalförsamling den 10 december 1948. Antagandet av detta har varit en viktig milstolpe i världens länder fick en gemensam värdegrund i sin syn på människan och individen. De grundläggande normerna såsom de är formulerade i deklaringen gäller alla människor i hela världen oavsett kultur och situation. Målet är att värna dem. De 30 artiklarna i förklaringen presenteras här i en förkortad version.

ARTIKEL 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter.

ARTIKEL 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring oavsett etnicitet, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.

ARTIKEL 3

Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

ARTIKEL 4

Ingen får hållas i slaveri eller trældom.

ARTIKEL 5

Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

ARTIKEL 6

Var och en har rätt att överallt erkännas som en person i lagens mening.

ARTIKEL 7

Alla är lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag.

ARTIKEL 8

Var och en har rätt till hjälp från sitt lands domstolar mot handlingar som kränker hans eller hennes grundläggande rättigheter enligt lag.

ARTIKEL 9

Ingen får godtyckligt anhållas, hållas fängslad eller landsförvisas.

ARTIKEL 10

Var och en är på samma villkor berättigad till en rättvis och offentlig prövning vid en oberoende och opartisk domstol.

ARTIKEL 11

Var och en har rätt att betraktas som oskyldig till dess att hans eller hennes skuld lagligen har fastställts.

ARTIKEL 12

Ingen får utsättas för godtyckligt ingripande i privatliv, familj, hem eller korrespondens, eller för angrepp på sin heder eller sitt anseende.

ARTIKEL 13

Var och en har rätt att fritt förflytta sig och välja bostadsort. Var och en har rätt att lämna och återvända till sitt land.

Rättigheter i 30 punkter

”Deklarationen”, antogs av FN:s historiska dokument innebar att relationen och förhållandet mellan staten och medborgaren i MR-deklarationen är universella; Alla stater är därmed skyldiga att ratificera denna version.

ARTIKEL 14

Var och en har rätt att i andra länder söka och få asyl från förföljelse.

ARTIKEL 15

Var och en har rätt till en nationell nationalitet och att få behålla samt ändra sin nationalitet.

ARTIKEL 16

Fullvuxna män och kvinnor har rätt att ingå äktenskap och bilda familj.

ARTIKEL 17

Var och en har rätt att äga egendom. Ingen får godtyckligt framtas sin egendom.

ARTIKEL 18

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

ARTIKEL 19

Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet samt att söka, ta emot och sprida information och idéer.

ARTIKEL 20

Var och en har rätt till mötesfrihet. Ingen får tvingas att tillhöra en sammanslutning.

ARTIKEL 21

Var och en har rätt att delta i sitt lands styre. Folkets vilja ska styra genom allmän och lika rösträtt i regelbundna val.

ARTIKEL 22

Var och en har rätt till de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som krävs för människovärde och personlighetsutveckling.

ARTIKEL 23

Var och en har rätt till arbete under fria och rättvisa förhållanden och till medlemskap i fackförening.

ARTIKEL 24

Var och en har rätt till vila och fritid samt regelbunden semester.

ARTIKEL 26

Var och en har rätt till utbildning. Den elementära utbildningen ska vara obligatorisk och kostnadsfri. Högre utbildning ska vara öppen för alla.

ARTIKEL 25

Var och en har rätt till en tillräcklig levnadsstandard inklusive mat, kläder, bostad och hälsovård samt socialt skydd.

ARTIKEL 27

Var och en har rätt att fritt delta i kulturliv samt att få ta del av vetenskapens framsteg.

ARTIKEL 28

Var och en har rätt till ett socialt och internationellt system där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

ARTIKEL 29

Fri- och rättigheter ska utövas enligt fastställd lag och FN:s grundsatser.

ARTIKEL 30

Ingenting i denna förklaring får användas i syfte att omindetgöra någon av de rättigheter eller friheter som anges i förklaringen.

Illustrationer: Margareta Rudebeck

Den fullständiga texten finns på
www.fn.se/mr

Civila samhället har avgörande roll

Det är statens ansvar att se till att de konventioner om mänskliga rättigheter som man anslutit sig till följs i landet. Staten är också ansvarig för att regelbundet rapportera till FN om hur arbetet fortgår.

Men när FN sedan ska granska hur staten faktiskt genomför det de lovat spelar icke-statliga organisationer en helt avgörande roll. FN:s expertkommittéer som ansvarar för granskningen saknar nämligen resurser att kontrollera i detalj hur situationen ser ut i varje land. Tack vare sk parallellrapporter (även kallade skuggrapporter eller alternativrapporter) från organisationer i landet kan kommittéerna ändå bidra sig en god uppfattning om läget.

Kommittéerna föredrar att de icke-statliga organisationerna gemensamt sammanställer en parallellrapport, istället för att var för sig presentera olika rapporter. En gemensam rapport innebär mindre pappersarbete för de arbetstygda experterna och höjer dessutom parallellrapportens trovärdighet.

I fall då stater underlåtit att inkomma

med en rapport kan parallellrapporten bli en huvudrapport. I andra fall kan innehållet i parallellrapporten leda till att kommittén kräver in en kompletterande skrivelse från regeringen.

Parallellrapportering blir allt vanligare i hela världen. I Sverige finns sedan 1998 Nätverket för mänskliga rättigheter där ca 60 svenska organisationer ingår. En av huvuduppgifterna för MR-nätverket är att sammanställa parallellrapporter. FN-förbundet samordnar nätverket och ansvarar även för framtagandet av parallellrapporten till rasdiskrimineringskommittén. Nätverket rapporterar i fråga om samtliga MR-konventioner som Sverige anslutit sig till, dvs:

- Konventionen om de politiska och medborgerliga rättigheterna (ICCPR),
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR),
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (ICERD),
- Konventionen om förbud av alla former av tortyr och förnedrande behandling (CAT),
- Konventionen om kvinnors rättigheter (CEDAW),

- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) samt
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar (ICRPD).

Det civila samhället har också en viktig roll i FN:s nya råd för de mänskliga rättigheterna. I förhandlingarna om hur rådet skulle utformas var icke-statliga organisationer delaktiga och de har formell deltagarstatus vid rådets möten. En viktig skillnad jämfört med rådets föregångare MRK (Kommissionen för mänskliga rättigheter) är att rådets arbete sänds på webben. För organisationer som inte har möjlighet att delta på plats i Genève innebär detta att de ändå via internet kan följa rådets arbete och se hur regeringarna agerar.

Den nya UPR-granskningen (*Universal Periodic Review*), genom vilken alla FN:s medlemsstater ska granskas, kommer också att involvera de icke-statliga organisationerna. Meningen är att varje granskning ska föregås av en bred konsultationsprocess på nationell nivå och organisationer kan också bidra till underlaget för granskningen.

Det här kan DU göra!

1

Uppmärksamma MR-dagen!

Den 10 december är den dag då FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs i FN:s generalförsamling. Därför uppmärksammar vi de mänskliga rättigheterna denna dag varje år.

Hitta på något som passar din situation den 10 december! Ta upp frågan på din arbetsplats, i din familj, förening eller skola. Arrangera en insamling, ordna ett samtal, tänd ett ljus, köp en tårta...

2

Stöd Skolmat blir kunskap!

Skolmat blir kunskap är en kampanj som samlar in pengar till skolmat åt barn i fattiga länder. Maten distribueras av FN:s världslivsmedelsprogram, WFP, som arbetat med skolmatsprojekt under många år. Verksamheten bidrar till flera mänskliga rättigheter, t ex rätten till mat, rätten till skolgång och rätten till personlig utveckling.

Gå in på www.fn.se/skolmat och lämna ett bidrag eller se hur du kan delta!

3

Informera andra!

Beställ extra exemplar av Världshorisonts temanummer om mänskliga rättigheter. Dela ut tidningarna till intresserade i din omgivning eller lägg dem i väntrum och personalrum. För priser kontakta info@fn.se.

Faktabladet om mänskliga rättigheter (fyra sidor) kan beställas utan kostnad i upp till tio exemplar. Kontakta info@fn.se eller ring 08 – 462 25 40.